

УДК 327(477)«20»

О.С. ДВУРЕЧЕНСЬКА

РОЛЬ УКРАЇНИ У ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ПОСТАЧАННЯ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ ДО ЄВРОПИ

Двуреченська Олександра Сергіївна – доцент кафедри міжнародних відносин, кандидат історичних наук
Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара

Розглянуто роль та місце України у процесі диверсифікації постачання нафти та природного газу до Європи. Наголошено на взаємній зацікавленості України та європейських держав в активізації розвитку енергетичної політики України.

Ключові слова: диверсифікація, монополізація, енергоресурси, енерготранспортна мережа, трубопровід.

Рассмотрены роль и место Украины в процессе диверсификации поставок нефти и природного газа в Европу. Сделан акцент на взаимной заинтересованности Украины и европейских государств в активизации развития энергетической политики Украины.

Ключевые слова: диверсификация, монополитизация, энергоресурсы, энерготранспортная система, трубопровод.

The role and place of Ukraine in the process of diversification of deliveries of oil and natural gas in Europe is considered. An accent on the mutual personal interest of Ukraine and European states in activation of development of power policy of Ukraine is done.

Keywords: diversification, monopolization, power resources, power transport system, system, pipeline.

© О.С. Двуреченська, 2012

Сучасна система міжнародних відносин отримала назву перехідної. Одна з причин полягає в невизначеності безперечних держав-лідерів світового масштабу, а також у формуванні нового балансу сил на міжнародній арені. Швидке зростання ряду азійських країн, зокрема Індії, Китаю, Японії, змушує експертів з міжнародних відносин надавати їм у майбутньому роль провідних світових держав, які мають значний потенціал, щоб випередити загальноновизначених на сьогодні лідерів, таких як США та західноєвропейські країни. Боротьба за лідерство відбувається не тільки в економічній сфері, але й політичній, дипломатичній, військовій, культурній тощо. Кожна з держав прагне максимально використати свої переваги, відповідно до них скорегувати зовнішньополітичний курс та незалежити свої позиції в регіональних та міжнародних відносинах. У цьому зв'язку актуальним для кожної держави стає доступ до традиційних енергоресурсів, особливо зважаючи на їх обмеженість та недостатнє промислове впровадження альтернативних джерел енергії.

Мета даної роботи полягає у спробі проаналізувати потенціал України щодо участі у процесі диверсифікації постачання енергоресурсів до країн Європейського регіону.

Для України актуальність доступу до енергоресурсів наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. стрімко зростає. Це пов'язано з кількома факторами. По-перше, Україна має обмежений запас власних енергоресурсів, а тому змушена постійно дбати про збереження певного балансу між використанням власних покладів кам'яного вугілля, нафти та газу і закупівлею відповідних енергоресурсів в інших країнах. По-друге, Україна має достатньо добре розвинуті енерготранспортні мережі, які сполучають не тільки Україну з Європою та пострадянським простором, але й сприяють поєднанню цих двох регіонів. Це знайшло своє відображення,

перш за все, у транспортуванні російського газу до європейських країн. Виконання ролі держави-транзитера вимагає від України дотримання взятих на себе зобов'язань і підтримки належного рівня наповнення трубопроводу газом. Крім того, Україна має потужні діючі газосховища, які дозволяють сформувати значний резерв природного газу. По-третє, для української економіки характерна висока затратність і низький рівень заощадження електроенергії. Не останню роль відіграє і те, що основним імпортером енергоресурсів в Україну є Російська Федерація, а ціна на російський газ має стійку тенденцію до зростання.

Проблематика енергетичної політики України знайшла значне відображення в офіційних урядових засобах інформації. Серед наукових праць, у яких дослідники звертають увагу на розвиток енергетичної політики України варто відзначити колективну монографію Національного інституту стратегічних досліджень [1]. Можливі шляхи диверсифікації постачання нафти та газу в Європу досліджує директор Департаменту економічного співробітництва МЗС України С. Корсунський [3]. У цих працях науковці аналізують проблеми та перспективи енергетичного співробітництва України з країнами Близького та Середнього Сходу, Центральної Азії та Азійсько-Тихоокеанського регіону. Дослідниця Т. Перга розкриває значення альтернативної енергетики для України [5]. Доктор політичних наук Л. Чекаленко аналізує наслідки газової кризи початку 2009 р. та її вплив на відносини України з ЄС [7]. Проблеми українсько-російського співробітництва в енергетичній сфері розглядають дослідниці О. Микал та О. Снігир [4]. Зокрема, вони звертають увагу на питання енергетичної безпеки України в контексті відносин з Росією.

Порівняно з США та країнами Азійського регіону європейські держави за можливостями контролю над видобутком і постачанням енергоре-

сурсів та доступу до енерготранспортної системи знаходяться далеко не на першому місці. Це яскраво довели газові війни між Україною та Росією. На початку 2009 р. скоротилися поставки газу з Росії через українську ГТС до Європи і європейські країни фактично опинилися перед проблемою, яку вони самостійно не могли вирішити. Згідно з статистикою, з 90-х рр. ХХ ст. в світі відбулося понад 35 випадків відключення енергопостачання, яке було пов'язане з політичним чи економічним тиском [7, с. 50].

Власне виробництво природного газу та нафти в країнах Європи становить відповідно 46 % та 21%. Серед європейських країн лише Данія і Великобританія експортують нафту та природний газ, а Нідерланди тільки газ. Іншу необхідну частину нафти та газу Європа отримує переважно з Північної Африки, Близького Сходу та Росії. Варто звернути увагу, що провідну роль в експорті та контролі за транспортуванням енергоресурсів до європейського регіону належить Росії. Зокрема, у 2006 р. її частка становила 24 % природного газу і 27 % - нафти [3, с. 26]. Важливим також є і той факт, що Росія прагне до встановлення свого повного контролю над видобутком та транспортуванням енергоресурсів у стратегічно важливих енергетичних регіонах, а також їх перерозподілом в Європі. Розробка та активна діяльність щодо впровадження в дію ряду трубопроводів (Північний потік, Південний потік, Блакитний потік, Бургос-Александрополіс) змушує непокоїтися керівників держав європейського регіону. Така діяльність Росії має всі шанси призвести до монополізації енергетичного ринку російськими компаніями. Сьогодні цьому заважає лише декілька обставин. По-перше, це опір самих європейських країн. Активна політика Росії на європейському ринку в поєднанні із можливим енергетичним тиском сприяла консолідації зусиль фактично всіх європейських країн щодо пошуків альтернативних шляхів постачання енергоресурсів до Європи. Або участь у спільних з Росією проектах, як-то Північний потік. Крім того, в Європі все більше уваги звертають на розвиток екологічно чистих та відновлюваних джерел енергії. Проте цей процес має ряд недоліків, серед яких низький рівень розвитку необхідних технологій для впровадження альтернативних джерел енергії.

По-друге, на заваді російської монополізації європейського енергетичного ринку може стати нестача власних енергоресурсів для заповнення всіх на даний момент запланованих трубопроводів. Зокрема, проект трубопроводу Бургос-Александрополіс вважається більше політичним, ніж реальним економічним. Саме тому в останні декілька років можна спостерігати значну активізацію енергетичного вектора зовнішньої політики Росії в Північній Африці, Туреччині, Закавказзі та Центральній Азії. Показовою є вдала протидія Росії проектам побудови Транскаспійського трубопроводу, створення в 2007 р. газового союзу у складі Росії, Казахстану та Туркменістану і розробка проекту побудови Прикаспійського трубопроводу. У свою чергу, ЄС у 2011 р. прийняв рішення про початок

переговорів з Азербайджаном та Туркменією щодо побудови Транскаспійського трубопроводу. Проект набуде конкретних рис за умови, якщо всі держави-члени ЄС нададуть Єврокомісії повноваження вести переговори від імені всіх учасників ЄС. Крім того, Росія має значний вплив на міжнародні компанії, які займаються видобутком і транспортуванням нафти з Казахстану.

По-третє, це енергоємне виробництво та малорозвинута енергетична інфраструктура. Для подолання цих вад Росія потребує значних коштів та часу, що відповідно може піти на користь Європі та Україні.

Крім того, Росія фактично не має спільного кордону з європейськими державами. Тому реалізація проектів побудови нових трубопроводів пов'язана з необхідністю використання чужої території чи акваторії. У цьому контексті може виявитися певна залежність Росії від позиції держав, які географічно розташовані між Росією та Європою. Сьогодні значні результати в цій сфері були досягнуті тільки у відносинах Росії з Білоруссю. Так, у листопаді 2011 р. «Газпром» став єдиним власником білоруської ГТС. Натомість Литва влітку 2011 р. прийняла законопроект згідно з яким «Газпром» змушений буде продати свою частку литовської ГТС. Крім того, в ЄС підтримали наміри Литви будувати газопровід Amber в обхід Росії, який поєднає Прибалтику з європейською ГТС. Тому стратегічно важливою для РФ державою в енергетичній сфері є Україна, переговори з якою у 2011 р. також спрямовані на передачу частини акцій української ГТС у власність Росії.

На відміну від Білорусії та Прибалтійських країн, Україна географічно набагато ближче розташована до багатих на енергоресурси регіонів, має добре розвинуту енерготранспортну мережу і вже достатньо довго виконує роль транзитера. Невипадково у Зеленій книзі Європейської Комісії Україна визначається як стратегічний партнер. Співпраця України та європейських держав в енергетичній сфері є взаємовигідною. З одного боку, Україна змушена шукати певний зовнішньополітичний баланс між ЄС, США та Росією. Конфронтація між Росією та США є набагато гострішою, ніж у рамках Росія-ЄС та США-ЄС. Отже, поглиблення співпраці з ЄС може посприяти налагодженню більш конструктивної взаємодії з Росією та США. Крім того, на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин перед Україною постала нагальна проблема формування іміджу стабільного політичного та економічного партнера, привабливого для інвестицій країни. Розвиток співпраці України з ЄС може значно посприяти зростанню авторитету держави на регіональному та міжнародному рівнях. Адже ЄС також зацікавлений у такому співробітництві. Про це свідчать чисельні спільні проекти: ЄС-ТАСІС, «Бурштинський енергоострів», «Білий потік», Євразійський нафтотранспортний коридор, розглядається можливість з'єднання ГТС України з Газотранспортною мережею ЄС тощо. Прагнення вести двосторонній діалог з Україною в енергетичній сфері доводять ряд конструктивних кроків ЄС. Так, 23 березня 2009 р. була ухвалена Брюссель-

ська декларація з модернізації ГТС України [6]. Значною подією також стало офіційне приєднання України 15 грудня 2010 р. до договору про заснування Енергетичного співтовариства ЄС та країн Південно-Східної Європи. Ця подія може не тільки сприяти євроінтеграції України, а й реформуванню української енергетичної галузі. Сьогодні ЄС активно пропонує Україні приєднатися до створення єдиного європейського енергетичного ринку.

Можна відзначити діяльність України щодо зменшення власної енергозалежності від Росії та одночасну диверсифікацію постачання енергоресурсів до Європи і в інших напрямках. Зокрема, у 2007 р. Україна брала участь в енергетичному саміті «Стратегії розвитку національних секторів енергетики», що був присвячений формуванню спільної енергетичної політики цих країн. На саміті також планувалося підписання необхідних документів, пов'язаних з реалізацією проекту Транскаспійського трубопроводу. Однак через активну протидію Росії саміт фактично був зірваний. На енергетичному саміті у Вільнюсі український президент В. Ющенко виступив з пропозицією формування спільного Балто-Чорноморсько-Каспійського енерготранзитного простору. Стратегічно важливим є поглиблення співробітництва з Казахстаном. Зокрема, Казахстан має значні запаси енергоресурсів, малорозвинуту енерготранспортну мережу та бажання знайти альтернативу російському впливу на енергетичну сферу цієї держави. Казахстан довгий час забезпечував транзит туркменського газу через Росію в Україну і зацікавлений у транзиті через Україну своєї нафти до Європи. Відповідна угода між Україною та Казахстаном була укладена в 2004 р. Ситуація ускладнюється тим, що останнім часом Казахстан вважає більш вигідним транспортування нафти в Європу через Польщу.

Ще одним важливим проектом для України є якнайшвидша будова трубопроводу Одеса-Броди-Полоцьк-Гданськ. Заповнювати цей трубопровід планується азербайджанською та казахстанською нафтою. Значення цього проекту важко переоці-

нити. Адже його реалізація буде сприяти не тільки налагодженню конструктивного діалогу між Україною, Азербайджаном, Казахстаном та ЄС, але й реальній диверсифікації маршрутів постачання нафти до Європи. Крім того, цей трубопровід може стати вагомим фактором у розвитку незалежної енергетичної політики України та забезпечення її енергетичної безпеки. На заваді реалізації планів постала відмова Польщі фінансувати будову польської ділянки.

Представник Національного інституту стратегічних досліджень Л. Рассоха виділяє п'ять проєктів, до яких Україна має можливість долучитися в контексті вирішення питання диверсифікації постачання енергоресурсів до Європи і посилення своєї ролі в цьому процесі. Зокрема, це: проєкт «Набукко» (інтеграція Набукко в українську ГТС або побудова перемички між ГТС України та Набукко); завершення проєкту Одеса-Броди-Полоцьк-Гданськ; пошук додаткових джерел енергопостачання та їх орієнтація на Україну та Білорусь; освоєння шельфу Чорного моря; виробництво синтетичної нафти з бурого вугілля та сланців [1, с. 133]. Найбільш реальними сьогодні можуть бути перші три проєкти. Оскільки освоєння шельфу Чорного моря та виробництво синтетичної нафти потребують значно більшого терміну реалізації, а також коштів та обладнання, які Україна зараз не може надати.

На сьогоднішній день для України є нагально необхідним формування самостійної енергетичної політики, незалежної від Росії. Це викликано також і потребами національної безпеки. Для цього існують всі необхідні умови: вигідне географічне положення, розвинута енерготранспортна мережа, потужні газосховища, зацікавленість країн Азії та Європи у використанні транзитного потенціалу української ГТС. Проте значний вплив Росії, політична нестабільність та недостатня активність українських політичних діячів стають на заваді участі України у диверсифікації постачання енергоресурсів до Європи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Азійський напрям зовнішньої політики України: проблеми та перспективи. Аналітичні оцінки [Текст]: монографія / [За ред. В.О. Шведа]. – К.: НІСД, 2008. – 222 с.
2. Відносини України з ЄС [Електронний ресурс] // Режим доступу: (інформаційна довідка) <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/2822.htm>
3. Корсунський С. Нафтогазові проєкти в Європі: монополізація проти диверсифікації [Текст] / С. Корсунський // Політика і час. – 2007. – № 7. – С. 26 – 29.
4. Микал О. Українсько-російські відносини: зіткнення інтересів і цілей [Текст] / О. Микал, О. Снігір // Зовнішні справи. – 2009. – № 10. – С. 15 – 22.
5. Перга Т. Альтернативна енергетика як фактор підвищення конкурентоспроможності України на світовій арені [Текст] / Т.Перга // Зовнішні справи. – 2009. – № 12. – С. 30 – 34.
6. Підсумки діяльності у 2009 році та пріоритети на 2010 рік [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.archives.gov.ua/Archives/Zvit_2009.pdf
7. Чекаленко Л. На роздоріжжі відносин України – ЄС [Текст] / Л. Чекаленко // Зовнішні справи. – 2009. – № 4-5. – С. 49 – 52.